

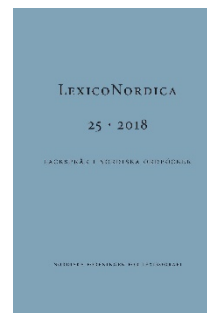
LexicoNordica

Forfatter: Toril Opsahl [NAOB - velskapt fra halsen og ned]

Anmeldt værk: Det Norske Akademis ordbok (NAOB) <naob.no>, testet mars 2018.

Kilde: LexicoNordica 25, 2018, s. 293-311

URL: <https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© 2018 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

NAOB – velskapt fra halsen og ned

Toril Opsahl

Det Norske Akademis ordbok (NAOB) <naob.no>, testet mars 2018.

1. Mer enn NRO

I en kronikk i Aftenposten i forbindelse med lanseringen av *Det Norske Akademis ordbok* (NAOB) 24. januar i år blinket Knut Olav Åmås ut ferdigstillingen som «trolig det største og viktigste som skjer i norsk kulturliv i 2018» (Åmås 2018). Kronikken er også gjengitt i årets første nummer av kvartalskriftet for riksmålsbevegelsen, *Ordet*, og på forsiden kan vi lese ord som *storverk*, *ordskatt* og *milepæl* brukt om lanseringen av NAOB. Bladet er breddfullt av fotografier av smilende representanter for språk- og kultur-Norge på lanseringsarrangementet, som satte et foreløpig, verdig punktum for et intenst arbeid med en massiv sluttspurt. Det er ingen liten bragd å bidra med over 225 000 ordportretter til en digital, diakron ordbok som dekker ordtilfanget i riksmålet og bokmålet fra tidlig 1800-tall og fram til i dag. Ordboka er fritt tilgjengelig på nettet og presenterer et stort og rikt ordtilfang, inkludert slikt som aldri tidligere er ordbokfestet i Norge. Til grunn for NAOB ligger også en storstilt nyordsdugnad, der det norske folket ble invitert til å sende inn 2014 nyord i løpet av grunnlovsjubileumsåret, i et samarbeid mellom NAOB og NRK-programmet *Nitimen*.

NAOBs historie strekker seg tilbake til 1920-tallet og arbeidet med *Norsk riksmålsordbok* (NRO). Firebindsverket NRO ble utgitt mellom 1937 og 1957 og fikk midt på 1990-tallet to supplementsbind i eget alfabetstrekk. Arbeidet med å digitalisere NRO og spleise de to alfabetstrekene, samt utvide og revidere verket, startet

helt på tampen av 1990-tallet. Nilstun (2012) redegjør for interessante leksikografifaglige og tekniske hensyn som måtte trekkes inn i revisjonsarbeidet og i overgangen til et internettbasert grensesnitt. Her kommer det tydelig fram at NAOB ikke er en rein modernisering eller revisjon av NRO, men en ny, gjennomredigert ordbok som bygger på innholdet i NRO. Redaksjonsspråket er såkalt moderat bokmål, en norm som langt på vei er identisk med riksmålsnormen, og som bygger på den valgfriheten som gjeldende offisiell normering åpner for (Språkrådet 2005). Det er ønsket at verket inngår som ledd i et langsiktig arbeid for å få på plass en korpusbasert dokumentasjonsordbok for bokmål, med offentlig støtte. NAOB er finansiert gjennom tilskudd fra Kulturdepartementet på ca. 80 millioner kroner. I tillegg har en rekke private allmenntilgitte stiftelser og fond bidratt med betydelig økonomisk støtte.

Det er visse utfordringer forbundet med å anmelde en dynamisk størrelse som en nettbasert ordbokressurs utgjør. Én ting er at endringer kan forekomme (og allerede har forekommet etter at denne anmeldelsen ble sendt tidsskriftredaksjonen første gang), en annen ting er omfanget. Etter sigende ville en papirversjon av NAOB utgjøre et sted mellom 12 og 20 bind. En anmeldelse av et omfattende papirordbokverk ville kunne suppleres med dybdegranskinger av for eksempel utvalgte alfabetstrekk. I en digital ordbok som NAOB utviskes til dels den klassiske opplevelsen av «alfabetstrekk», spalter og dype betydningshierarkier. Vurderingen er i størst mulig grad forsøkt utført på verkets egne premisser som «digital, diakron samtidsordbok», og hoveddelen av anmeldelsen vil omhandle oppbygning, søkemuligheter og brukeropplevelse.

Anmeldelsen bygger på verket NAOB slik det framstod ved lanseringen i januar 2018, og etter en konsentrert periode med stikkprøver, søk og testing foretatt i løpet av mars 2018. Omfanget av verket og omfangsbegrensningene til denne anmeldelsen gjør at det er perspektiver som kun kan omtales overflatisk, og perspek-

tiver som må utelates. Anmeldelsen vil i liten grad innlemme et komparativt perspektiv til nasjonale, nordiske og internasjonale ordbokprosjekter, og den vil i liten grad kommentere etymologier og uttale.

2. Anmeldelse med brukerperspektiv

Verken beskrivende eller vurderende teksthandlinger er totalt uhildet, og en lesning vil med nødvendighet speile enkelte av særinteressene til anmelderen. Ifølge Nielsen (2008:172) vil en leksikografisk anmeldelse som utgjør seg for å være mer enn en rein beskrivelse, og som bringer inn elementer av mer eller mindre dyptpløyende analyser, betraktninger og vurderinger, forutsette «at anmelderen har en viden om anmeldelsesgenstanden og den virkelighet, den er forankret i, som stikker dybere end den almindelige borgers viden». Det er med andre ord ikke bare nødvendig, men også i enkelte henseender ønskelig at anmelderens egne forskningserfaringer trekkes inn i møtet med anmeldelsesgenstanden. Mine forskningsinteresser, som kan tenkes å farge min lesning av NAOB, er knyttet til ulike former for språkmøter og flerspråklig praksis, og til språklige uttrykk som befinner seg i skjæringspunktet mellom grammatikk og pragmatikk. Jeg har erfaring med utvikling av dokumentasjonsordbøker, da jeg i perioden 2009–2014 var del av redaksjonen til prosjektet Norsk Ordbok 2014.

I tillegg til forskerperspektivet, der både fagleksikografen og den allmenne språkviteren får et ord med i laget, vil brukerperspektivet i anmeldelsen omfatte forestillingen om den allmenne, gjennomsnittlige ordbokbrukeren, som gjerne benytter en digital ordbokressurs både i arbeid og fritid. Vi vet noe om brukerperspektivet på ordbøker, og vi vet hva vi ikke vet (jf. Tarp 2008); vi vet også noe om forventninger og krav til digitaliserte ressurser

(se f.eks. Trap-Jensen 2010; Lew 2012). Jeg bygger forestillingen om den «gjennomsnittlige ordbokbrukeren» på denne kunnskapen, men også på kunnskap ervervet gjennom jevnlige møter med studenter i nordisk språkvitenskap og norsk som andrespråk og gjennom møtet med flerfoldige lytterspørsmål om språk og språkbruk i norsk radio.

Testingen er utført med ulike søkeinn ganger, henholdsvis en Android-telefon, et iOS-basert nettbrett, en Windows-basert PC med tre ulike eldre og nyere nettlesere, nettopp for å ivareta ulike brukerperspektiver og -opplevelser.

3. Oppbygning og søkemuligheter

Én ting kan vi slå fast først som sist: IT-medarbeiderne i NAOB-prosjektet har etter det jeg er i stand til å bedømme, gjort en fabelaktig jobb. Responsiv design fungerer upåklagelig, og tilpasning til ulike skjermstørrelser og ulike nettlesere virker tilfredsstillende. Samtlige former for søkeresultater, med utgangspunkt i både kortere og lengre, fulle og trunkerte søkestrenger, lastes uhyre raskt inn og på plass. Design og søkefunksjonalitet ser ut til i utgangspunktet å følge det (i norsk sammenheng) velkjente slagordet «det enkleste er ofte det beste»: Skjermbildet som møter brukere av NAOB, er et trefarget designvalg i hvitt, rustrødt og mørkeblått. Åpningsskjermbildet domineres av NAOBs logo og navn, et langt aktivitetsfelt i form av et søkefelt med mulighet til å hake av i en liten fritekstboks, samt en diskret hamburgermenyknapp (dvs. et kvadrat av tre horisontale striper) øverst i høyre hjørne. Designvalget gjør at uttrykket blir det samme på tvers av plattformer, og er i tråd med en framtid med sannsynlig hovedvekt av touchskjerm-løsninger.

Aller nederst på skjermen finner man et blått bunnfelt med informasjon om utgiver og kontaktinformasjon, med klikkbare

lenker i hvitt. I skrivende stund er forsiden også utstyrt med en informasjonsramme med lenke til en pedagogisk utformet framgangsmåte for å legge inn en snarvei i Safari eller Chrome for henholdsvis iPhone eller Android-telefoner (en framgangsmåte som for øvrig viser seg å fungere utmerket).

Et første møte med NAOB etterlater liten tvil om at du inviteres inn som bruker. Alle artikler er utstyrt med en responsknapp nederst, med teksten «send oss en kommentar til denne artikkelen». Dersom søket ditt ikke gir treff, inviteres du også til å melde inn oppslagsord gjennom en egen knapp merket «send inn forslag til oppslagsord». Artikkene er utstyrt med delingsikoner til henholdsvis Facebook, Twitter, Reddit og e-post. Samtlige delingsikoner fungerer raskt og effektivt. Den åpne og enkle søkesiden (se figur 1) er ganske sikkert til stor glede for den presumptivt utålmodige ordbokbrukeren, som umiddelbart kan taste inn det han eller hun er nysgjerrig på, og få et lynraskt svar (jf. Trap-Jensen 2010).

Figur 1: Eksempel på søkeside på en Android-mobilskjerm.

3.1. Søke- og treff-forslag

Når det ikke er haket av for fritekstsøk, søkes det blant oppslagsord (inkludert variantformer, bøyningsformer og uttrykk). Dersom den lille boksen *fritekstsøk* er haket av, utvides søket til all tekst i ordboka. Svarene presenteres i grupper på inntil 25, der det avsløres mer enn nok tekst til å lede deg videre til rett artikkel. NAOB er rask til å foreslå fullføringer av søkeordene du taster inn i søkefeltet, i form av en alfabetisert forslagsliste som foldes ut direkte under søkefeltet. Dersom treffene du forventer, likevel lar vente på seg, vanker det forslag om nærstående ord. Skulle du være så uheldig å stokke om på to bokstaver, kan du imidlertid risikere å bli skuffet. Skjebnen til et søk på *spakre* for *sparke* kan illustrere dette; der får man forslag om både *sjakre*, *spikre* og *spare*, noe som er vel og bra, men i dette tilfellet ikke bra nok, når det var *sparke* man ønsket seg.

Et enkelt og intuitivt aktivitetsfelt med mål om umiddelbar behovstilfredsstillelse er valgt framfor informasjonstekster og innføring i avanserte søkemuligheter og påtrengende synlige lenker til videre informasjon. Dette virker som et heldig valg for en digital ordbok anno 2018, og er i tråd med prinsipper for e-leksikografisk brukervennlighet (Lew 2012). Du forutsettes imidlertid enten allerede å vite hva du går til, eller selv aktivt å oppsøke bakgrunnsinformasjonen som er tilgjengelig bak menylogoen i øverste høyre hjørne, for å forstå at dette er en dokumentasjonsordbok. Den umiddelbare invitasjonen inn i NAOBs univers uten kunnskap om terrenget kan potensielt skape problemer for den som skulle slumpe til å tro hun er i ferd med å slå opp i en rettskrivingsordbok (se også avsnitt 4.1 nedenfor).

3.2. Menyene

Når man klikker seg inn i menyen via hamburgerikonet, flyttes søkefeltet automatisk til toppen av skjermbildet. Man har med andre

ord alltid tilgang til søkefeltet mens man navigerer i NAOB. Meny-
 en inneholder: Veiledning; Om NAOB; Finansiering; Redaksjon,
 administrasjon; Litteratur; Kontakt og NAOB på smarttelefon.
 Veiledningsteksten inneholder den aller mest sentrale informasjon-
 en, mens pekere leder videre til noe mer utdypende tekst. Teksten
 om Navigering er et av få tilfeller jeg har funnet der hensynet til
 responsiv design og ulike plattformer er glemt; her blir man i skri-
 vende stund geleidet tilbake til en funnliste ved oppfordring om å
 bruke «nettleserens bakoverpil i skjermens øvre venstre hjørne». I
 mange nettlesere, ikke minst på smarttelefoner, vil man lete for-
 gjeves i øvre venstre hjørne etter noe slikt. Menytekstene framstår
 som velskrevne og tilgjengelige, med klar prosa, om enn noe kort-
 fattede. Deler av tekstene forutsetter en grad av språkvitenskapelig
 kunnskap som jeg ikke er 100 % sikker på at alle potensielle bruke-
 re innehar, men dette vil alltid være en balansegang.

3.3. Navigeringstrinn og uttrykksfortegnelser

«Bakoverpil», som ble nevnt under navigeringsteksten i veilednin-
 gen, kan også få være et stikkord for et ørlite hjertesukk i møtet
 med navigasjon i NAOB. Som nevnt er søkehastighet og presen-
 tasjon av trefflister upåklagelig. Man bringes imidlertid ikke alltid
 ett hakk tilbake i egen søkesti når man velger bakoverpil, men to.
 Et tidligere eksempel, som gledelig nok er rettet opp siden før-
 ste testrunde, er ved lesningen av underkapitler i menydelen Vei-
 ledning: Der man først ble brakt tilbake til startsidene, blir man
 nå brakt tilbake til oversikten over veiledningsområder. Akku-
 rat dette opplevdes ikke som så fryktelig farlig, men det at man
 ikke bringes tilbake til stedet man hadde som utgangspunkt for
 navigering innad i en større artikkel, er hakket verre. Dette kan
 illustreres ved først å rose NAOB for et genialt grep, nemlig valget
 om å innlemme uttrykksfortegnelser. Ikke bare er lange, struktu-
 relt kompliserte artikler utstyrt med en innholdsfortegnelse som
 kan ekspanderes via et lite kryss øverst i artikkelstrukturen; de er

også utstyrt med uttrykksfortegnelser. Disse kan åpnes og lukkes på samme måte som innholdsfortegnelsene (se figur 2). Dette gjør at det imponerende utvalget av kollokasjoner og faste uttrykk som ordboka rommer, virkelig kommer til sin rett. Både gjennom den leksikografiske behandlingen av et stort utvalg flerordsuttrykk og i mulighetene søkegrensesnittet gir for å kunne søke på flerordsuttrykk, bidrar NAOB til å rette opp inntrykket av kollokasjonenes leksikografiske stebarnsstatus (jf. Fjeld 2009).

gå verb

BØYNING gikk, gått, gåing

UTTALE [gå:]

ETYMOLOGI jf. norrønt *gá*, muligens fra middelnedertysk *gān*; preteritum *gikk* og foreledet, imp *gange*, av norrønt *ganga*; jf. dansk *gå*, svensk *gå* og engelsk *go*

BETYDNING OG BRUK

INNHOLDSFORTEGNELSE

UTTRYKKSFORTEGNELSE

bli gående	gå i land	gå på
den går ikke	gå i løpet	gå på
det er gått i	gå (i)mellom	gå på
det gikk i ham (at)	gå inn	gå på bommen
det går for noen	gå inn	gå på frierfotter
det går i	gå inn	gå på — løs
det går i døren	gå inn for noe(n)	gå på noe
det går (ikke)	gå inn i sitt — år (eller	gå på noens kappe
det går i surrr/tull (for	annet tidsrom)	gå på noens regning

Figur 2: Utsnitt av artikkel med uttrykksfortegnelse.

Uttrykksfortegnelsen er alfabetisk og gjør det i prinsippet mulig raskt å finne fram til det uttrykket man er interessert i. (I selve artiklene er det litt vilkårlig hvilken rekkefølge uttrykkene er plassert i, selv om alfabetisk plassering etter betydning ser ut til å være en rettesnor for de fleste.) I uttrykkslista er uttrykkene ekstrahert ut fra artikkelkroppen uten å skille mellom betydningsinndelinger. Det betyr at man under et omfattende verb som for eksempel *gå* finner flere varianter av uttrykk som å *gå inn* og *gå på* (se figur 2). Et klikk på den øverste *gå på* bringer deg raskt til aktuelt sted i artikkelen, der det kanskje viser seg at det ikke var denne betydningen du var interessert i. Dette er øyeblikket der jeg ville foretrekke at «bakoverpila» brakte meg tilbake til den ekspanderte lista jeg

nettopp forlot, slik at jeg kunne teste neste *gå på*-variant uten å måtte klikke meg inn via krysset og memorere hvor jeg befant meg. I stedet bringes jeg nå tilbake til artikkelhodet. Alternativt kunne en mer finmasket søkesti være merket av i toppen av skjermbildet, slik at jeg kunne klikket meg bakover i denne. Til syvende og sist er ikke dette et stort problem, da et «søk på siden» (som man får forklart på pedagogisk vis hvordan arter seg i ulike nettlesere) vil gjøre det relativt enkelt å navigere mellom ulike *gå på*-varianter. Like fullt vil jeg påstå at runddansen tilbake til en toppnode man ikke nødvendigvis navigerer etter, ikke alltid er optimal.

4. Artikkelstruktur

Ved første gangs testing var jeg ikke i stand til å finne en beskrivelse av eller forklaring til de ulike bestanddelene av en typisk NAOB-artikkel i ordbokportalen. Dette har gledelig nok etter hvert kommet til, og det samme har en kort forklaring til noen av betydningsdifferensiatorene. Her kunne en grundigere forklaring imidlertid vært ønskelig, ikke minst til dem som er knyttet til fag- og stilmarkering (se 4.2). Strukturen i NAOB-artiklene består av et artikkelhode med bøyningsopplysninger, uttale, etymologi og eventuelle variantformer, en del kalt «betydning og bruk» som i praksis er en definisjonsdel, og en del med redaksjonelle brukseksemplere og litterære sitater. Alle artikkelens hoveddeler er navngitt på en oversiktlig måte med rustrøde majuskler.

4.1. Artikkelhodet og litt om språket som (ikke) beskrives

I den siste, avsluttende delen av denne anmeldelsen, del 5, bruker jeg ordet *ketsjup* i sammensetningen *ketsjupeffekt*, som synes å være trygt innenfor gjeldende bokmålsnorm. NAOB sender meg prisverdig direkte til *ketchup* når jeg taster inn *ketsjup*, men *ketsjup* er

ikke oppgitt som variant i artikkelhodet **ketchup**. Når jeg forsøker meg på å søke på preteritumsformer på *-a*, som i *kasta*, stanger jeg raskt hodet mot veggen, for i artikkelhodet er fortidsformene med *-et* oppgitt som eneform. Bestemt form av potensielt feminine substantiver er med få unntak *-en*, og den ubestemte artikkelen er *en* og ikke *ei*. Uttalevariasjon får vi svært lite innblikk i. Ingenting av dette er overraskende i en moderat bokmålsnorm, men for mange brukere kan dette være problematisk.

Normuttrykket i artikkelhodet er kanskje den delen av NAOB som har høstet sterkest kritikk, sammen med merking av normerte bokmålsformer som dialektale, muntlige, o.a. (se f.eks. kritikken til Ims 2018, Aa 2018 og tilsvarende fra Guttu 2018). NAOB er relativt tydelig i sin beskrivelse av språket som dokumenteres, i informasjonen som er tilgjengelig via menyknappen, og den som leter litt, finner lenker og referanser videre til aktuelle rettskrivingsordbøker. Det står samtidig aldri eksplisitt og tydelig at det ikke er snakk om en rettskrivingsordbok. Brukerne orienteres ikke tydelig om den smale normen i selve artiklene (ut over enkelte variantformer som står oppført). Den jevne norske språkbruker engasjerer seg ofte stort i spørsmål om språkrøkt, men har ikke nødvendigvis den faglige ballasten som skal til for å skille mellom dokumentasjonsordbøker og rettskrivingsordbøker. Det som står i ordboka, er gjerne «sannheten». Brukerne av NAOB kan fryde seg over et rikt ordtilfang og, som vi straks skal se, et bredt eksempelmateriale, men i artikkelhodet er formverket smalt. Mange vil selvsagt kunne fryde seg over dette også, gjennom muligheten for en enhetlig og tydelig norm. En rekke bokmålsbrukere vil på sin side kunne føle seg fremmedgjorte i møtet med denne normen. Den pedagogiske bruksverdien av NAOB forringes også når normmangfoldet ikke inkluderes.

Det manglende uttrykket for normmangfold henger trolig sammen med at NAOB har en dobbel oppgave, både å dokumentere og å normere. En viktig oppgave for Det Norske Akademi for

Språk og Litteratur har helt fra starten av vært «å gå i bresjen for en normbevisst og forbilledlig språkpleie» (Det Norske Akademi for Språk og Litteratur 2018). NAOB søker å gi en gjennomført entydig norm for den som ønsker å benytte moderat bokmål. Det ville likevel vært godt med om ikke en «varseltrekant», så iallfall en noe mer eksplisitt advarsel om hvilket formverk som kommer til uttrykk, i en tekst som lar seg gjenfinne noe høyere opp i menystrukturen. NAOBs utmerkete e-leksikografiske løsninger og teft for brukervennlighet gjør meg heller ikke i tvil om at en innlemmelse av variantformer i artikkelhodet vil være *piece of cake* 'enkel, uproblematisk sak, oppgave, e.l.', gitt tilstrekkelig økonomisk støtte. Anmelderens personlige preferanser innenfor bokmålsnormen er selvsagt uinteressante, men jeg er opptatt av mangfoldet. Når alternativene ikke vises fram, er de til syvende og sist ikke reelle alternativer. Gjennom utvisking av variasjonsbredden risikerer nye språkbrukere å bli ofre for en selvoppfyllende profeti om hvilken norm «som vil passe når man uttrykker seg i sakprosa», som redaksjonen skriver under overskriften Om NAOB.

4.2. Betydningsstruktur og stilmerking

Oppbygningen av en NAOB-artikkel følger velprøvde leksikografiske prinsipper, og artiklene framstår som tilgjengelige og oversiktlige. Som nevnt er de ulike delene tydelig atskilt med overskrifter. Definisjonen er ledsaget av eventuelle synonymer. Disse står skrevet i svarte minuskler mot hvit bakgrunn, med et luftig og åpent typografisk uttrykk. Andre elementer som inngår i mer eller mindre tydelig uttrykte semantiske relasjoner til oppslagsordet, er gjerne lenket opp rett etter en tverrstrek. Brukseksemplene er listet i punktlistor og kursivert.

Definisjonene jeg har rukket å studere, er gjennomgående solide, presise og følger tydelig et ekvivalensprinsipp. Reine bruksanvisninger eller syntaktiske avgrensninger er skilt ut typografisk ved

bruk av rustrøde kapiteler. Den samme fargen og utførelsen, skilt ut i noe mindre punktstørrelse, har foranstilte fag- og stilmarkører. Betydningene er ledsaget av arabiske tall, der undernivåene er rykket inn, og de tidligere nevnte flerordsuttrykkene er plassert under overskriften *uttrykk* i nær tilknytning til de aktuelle betydningene. Betydningsnivåene er, som tidligere nevnt, gjengitt i en innholdsfortegnelse, som kan ekspanderes eller lukkes ved hjelp av et lite kryss/minus-tegn. Tilgjengeligheten og brukervennligheten er slående, ikke minst holdt opp mot mer eller mindre vellykkede typografiske uttrykk for ulike nivåer og nærmest ugjennomtrengelige betydningshierarkier i papirordbøker. Kort sagt er det tydelig at NAOB-redaksjonen har tenkt lenge, faglig og godt på e-leksikografiske løsninger.

Denne anmeldelsen gir ikke rom for dybdeanalyser av artikler, men jeg vil trekke fram ett kvalitetstrekk og ett potensielt forbedringspunkt jeg sitter igjen med etter søk etter betydning og bruk i NAOB-artikler. Kvalitetstrekket er hvordan flere innovasjoner og utviklingstrekk er innlemmet, ikke bare i form av nyordtilfang som spenner fra *askefast* og *babe* via *wolla* til *ølbrille*, men også nye betydninger av eldre ord, syntaktiske innovasjoner og kollokasjoner med det som ser ut til å være nye (pragmatiske) funksjoner. Et eksempel er behandlingen av *bare* som sitatmarkør, et annet er skifte av transitivitetsstatus for verb som *knuse*, der den nyere, intransitive bruken er tildelt et eget betydningsnummer 3 og utstyrt med eksempler på bruk. De rikholdige fag- og stilmerkingene, som gjerne innleder betydningsstrukturen, er også en styrke. Samtidig kan de skape usikkerhet hos brukeren, særlig der signalene som sendes, går på tvers av usus eller variasjon og er uttrykk for igangværende endringer. Et eksempel er betydning 2 i verbartikkelen *forfordele*, der den nyere betydningen 'gi (noen) for mye' ikke er utstyrt med brukseksempler eller sitater, men til gjengjeld er markert med stilmerkingen *muntlig, uheldig*. Dette minner mer om pekefinger enn dokumentasjon av bokmålet i faktisk bruk.

En ting jeg ikke får klart for meg, er hva stilmerkingen *mundlig* egentlig betyr. Et søk etter ordet *mundlig* gir i skrivende stund treff i hele 7848 artikler. Det er koplet både til tydelige dialektale former, til former som befinner seg trygt innenfor gjeldende bokmålsnorm, former som er belagt med skriftlige, litterære sitater og former som neppe vil kunne la seg spore i skriftlige kilder med et visst formelt preg, iallfall ikke på en god stund. En del ordformer som har oppstått i multietniske ungdomsmiljøer, som *lø*, *sja* og *tert*, er representert og illustrert i NAOB. Typisk nok er slike ord dokumentert gjennom metaeksempler eller replikkgjengivelser fra en ungdomsroman eller TV-serien *Skam*, nettopp fordi dette først og fremst er muntlige fenomener. Disse ordene er imidlertid ikke merket med *mundlig*, men med *slang*. NAOB-artikkelen *mundlig* hjelper oss kanskje et stykke på vei, der betydning 2 er angitt som 'som er preget av uformell dagligtale'. Det kan se ut til at en god del av betydningene med stilmerking *mundlig* sammenfaller med det som i NRO het *familiær* (fam.). Men det stemmer ikke i alle de mangfoldige tilfellene *mundlig* er brukt som betydningsdifferenserende innledning, og jeg mistenker at merkingen kunne tjent på en forklaring eller en noe mer nennsom bruk. Stilmerking er også en form for normering, idet betydning og bruk avgrenses til spesifikke domener og registre. NAOB er, som nevnt, både et utgangspunkt for en dokumentasjonsordbok for bokmålet i all dets bredde og en normerende instans for riksmål og moderat bokmål. Dette samspillet er med på å prege både det språket som (ikke) beskrives i ordboka, og måten det beskrives på.

4.3. Eksempler og sitater

Selv om redaksjonsspråket er moderat bokmål, og artikkelhodet gir sparsomt med informasjon om normvariasjon, gir NAOB leserne innblikk i en rik variasjonsbredde gjennom de mangfoldige litterære sitatene. Disse er hentet fra over 6000 ulike kilder, som

spenner fra Wergeland og fram til dagens Pondus-tegneserie av Frode Øverli og TV-serien *Skam*. Flere eksempler er hentet fra Leksikografisk bokmålskorpus (LBK). Det forekommer at det samme sitatet er brukt som illustrasjon til flere oppslagsord. Det har vært redaksjonell praksis i andre dokumentasjonsordbøker å unngå dubletter. Det er antakelig vanskelig å komme utenom i enkelte tilfeller, men kunne trolig vært unngått med et såpass rikt kilde materiale å velge fra: «et vell av sitater», som NAOB skilter med, blant annet på sin egen Facebook-side. Enkelte sitater inneholder ord som ikke er definert i ordboka. Dette dreier seg stort sett om sammensetninger man kanskje anser for å være gjennomslittige, eller svært lavfrekvente ord. Jeg må innrømme at nysgjerrigheten etter å ha lest brukseksempelet i artikkelen **tevling**, «[Akers Sogneselskap arrangerte] tevling i premiepløying på Veitvet [i 1833]» sendte meg til kilden *Oslo byleksikon* (Tvedt 2000) for å få bekreftet eller avkreftet mine antakelser om hva premiepløying monne være. Og veien til kildene er stort sett gledelig kort. I menyen, under overskriften Litteratur, finnes nemlig en omfattende verkfortegnelse fordelt på verker med forfatter, verker uten forfatter og bibelbøker. I fortegnelsen er en stor del av verkene lenket elektronisk til digitale utgaver hos Nasjonalbiblioteket. Dette bidrar til en særegen dybde og flerdimensjonalitet ved NAOB som digitalt verk og bygger opp under verkets kulturhistoriske status. Et annet kvalitetstrekk er valget om å la forfattere og verktitler skrives fullt ut, uten forkortelser eller kodesystemer, etter sitatene. Selv om det er plasskrevende, er det informativt og godt for leseren å se verktitlene, også fordi de skaper gjenkjennelse og nysgjerrighet, og fordi de kan gi en pekepinn om sammenhengen der ordet typisk forekommer. Enda bedre hadde det vært om også utgivelsesåret var nevnt. Sitatene som er hentet fra LBK, er heller ikke utstyrt med sidetall. Likevel åpner fullskrivningen av verktitler og forfatternavn i kombinasjon med fritekstsøkemulighetene trolig for spennende didaktiske muligheter i klasserommet. Bruken av og

koplingen til litterære kilder vitner også om stor akribi og skaper tillit til de redaksjonelle avgjørelsene som er tatt i utarbeiding av ordportrettene. Samtidig kan det rikholdige kildematerialet skape savn etter innblikk i grunnlagsmaterialet som ligger bak de artiklene som verken har sitater eller kildeangivelser. Et eksempel på en artikkel som fikk denne leseren til å reagere, er artikkelen **støtteord** (se figur 3).

støtteord	substantiv
BØYNING	et
ETYMOLOGI	første ledd støtte
BETYDNING OG BRUK	
SPRÅKVITENSKAP lite, utfyllende ord, f.eks. <i>bare</i> i setningen <i>han er bare så kul</i> jf. partikkel	

Figur 3: Artikkelen **støtteord**.

Selve definisjonen er mer eller mindre identisk med NROs artikkel med samme navn, og er trolig tradert herfra: 'lite, utfyllende ord', men NAOB har lagt til forklaringen: «f.eks. *bare* i setningen *han er bare så kul*», samt kopling til artikkelen **partikkel**. At *bare* har langt flere diskursive funksjoner enn å være utfyllende, og heller ikke nødvendigvis er så lite, har blant andre undertegnede illustrert i egen forskning, men det er ikke det sentrale poenget her. Her er poenget at det er vanskelig å finne umiddelbare belegg for bruken av ordet *støtteord* i denne betydningen, eller som synonymt til språkvitenskapens *partikkel* i noen av de betydningene NAOB selv angir til ordet *partikkel*. I tillegg til at *støtteord* her ser ut til å bli brukt om 'stikkord til muntlige framføringer av tekst', finner jeg i Nasjonalbibliotekets digitale arkiver flere eksempler fra engelskgrammatikker, der *støtteord* er betegnelsen på ord som må legges til i engelsk der vi i norsk relativt uproblematisk kan benytte adjektiver substantivisk. Definisjonen 'lite, utfyllende ord' ser med andre ord uklanderlig ut, dog uten å være helt dekkende, i NRO. NAOBs variant, derimot, med eksempelet «bare så kul» er mer

forvirrende enn oppklarende. Det skapes samtidig et inntrykk av at dette er en bruksmåte av *bare* som er utbredt og fortjener å bli ordbokfestet, og det er isolert sett gledelig (jf. Opsahl 2015), men eksempelet gir strengt tatt ikke informasjon om hva uttrykket betyr. Som over gjennomsnittlig interessert i ordet *bare* kan jeg heller ikke dy meg for å påpeke den noe pussige plasseringen av kollokasjonen *og jeg bare ...* under betydningen ‘brukt for å uttrykke forbehold’ i adverb-artikkelen **bare**. Sitatene som er brukt for å illustrere uttrykket, viser at frasen ikke nødvendigvis er så prototypisk: Konjunksjonen *og* er ikke obligatorisk, subjektet kan variere, og utfyllingen trenger ikke å være elliptisk. At bruken henger sammen med forbehold, eller pragmatisk demping, er også høyst tvilsomt ut fra det vi vet om ordet *bare*. Når det er sagt, er det et likevel et stort løft å få illustrert denne siteringsformen, som gjerne er den foretrukne blant yngre mennesker (Hasund, Opsahl & Svennevig 2012:59), i en norsk ordbok.

5. Avsluttende betraktninger

Det dynamiske og fleksible preget er en digital ordboks særlige styrke, men i enkelte tilfeller også dens akilleshæl. Mitt inntrykk er at den ketsjupeeffekten som gjorde seg gjeldende etter at verket endelig mottok forsterket offentlig finansiering i 2015, bidro til ferdigstillingen av et verk, men også til etableringen av et dokumentasjonsverk som vanskelig kan kalles fullendt. I jakten på et bilde som er dekkende for inntrykket jeg sitter igjen med etter et dypdykk i NAOB, har jeg landet på en tenåringsgutt. Han er klar over og stolt av sitt opphav, men vil samtidig løsrive seg og utvikle en egen identitet. På et punkt begynte armene og nesa å vokse litt raskere enn resten av kroppen, og usikkerheten omkring hvem han er, preger ham til tider. Han har en sterk vilje og en rik slekthistorie å spille på, og det er ingen tvil om at han er eslet til noe stort.

I rettferdighetens navn skal det sies at fullending ikke har vært intensjonen til NAOB. Under overskriften Om NAOB kan vi lese at vi har å gjøre med «en fritt tilgjengelig, løpende oppdatert digital ordbok». Samtidig er dette det øyeblikket der «norsk bokmål og riksmål har fått sitt nasjonale ordbokverk i storformat» (samme sted), og der søknad om midler til en papirversjon, og eksplisitt sammenlikning med større, nasjonale prosjekter som *Oxford English Dictionary*, peker i retning av at verket også er noe monumentalt og bestandig.

Det både å skulle være en diakron ordbok med autentiske litterære sitater fra et tidsspenn på nærmere 200 år og en dynamisk, løpende oppdatert samtidsordbok med beskrivelser av betydningsnyanser i uttrykk som *Sjæl!* (sic) fra TV-serien *Skam* (2015–2017), kan kort og godt gi NAOB et visst schizofrent preg. Den smale normen gir god mening som redaksjonsspråk i den tradisjonen NAOB står i, og riksmål og moderat bokmål fortjener en pålitelig normerende instans. Samtidig skurrer det smale og noe rigide formverket i artikkelhodet mot en svært radikal holdning til ordtilfang og inkorporering av nyordsmateriale. Bokmålet ytes kort sagt ikke rettferdighet i redegjøringen for bøyningsformene i artikkelhodet foreløpig. NAOB-redaksjonen har vist seg som fabelaktige e-leksikografer, og en ørliten blå knapp til variantformer bør ikke være et uoverkommelig tilskudd.

Forfatteren Tom Egeland skriver 14. mars 2018 på sin Facebook-profil at det vil være en kulturpolitisk skandale om ikke redaksjonen og verket videreføres. Dette er jeg enig med ham i, både når det gjelder NAOB og andre dokumentasjonsordbøker over norsk språk. I sin dialog med en rik teksttradisjon og med levende, moderne språkbruk kan NAOB uten tvil bli navet i noe stort, men verket bør først la respekten for mangfoldet gå til artikkelhodet på seg.

Litteratur

Ordbøker

Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet (1966–2016). Oslo: Det Norske Samlaget.

NRO = *Norsk Riksmålsordbok I–VI* (1937–95). Oslo: Kunnskapsforlaget.

Annen litteratur

Det Norske Akademi for språk og litteratur (2018): <<https://www.detnorskeakademi.no/>> (mars 2018).

Fjeld, Ruth E. V. (2009): Leksikografisk dokumentasjon av flerordsenheter i norsk. I: *LexicoNordica* 16, 103–118.

Guttu, Tor (2018): Rettskrivingsordbok? (Tilsvaret til kronikk). *Klassekampen* 3. februar.

Hasund, Ingrid Kristine, Toril Opsahl & Jan Svennevig (2012): By three means – The pragmatic functions of three Norwegian quotatives. I: Isabelle Buchstaller & Ingrid van Alphen (red.): *Quotatives. Cross-linguistic and cross-disciplinary perspectives*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 37–67.

Ims, Ingunn Indrebø (2018): Ei ordbok for folket? Kronikk i *Klassekampen* 1. februar.

LBK = Leksikografisk bokmålskorpus <<http://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/samlinger/bokmal/veiledningkorpus/>> (juni 2018).

Lew, Robert (2012): How can we make electronic dictionaries more effective? I: Sylviane Granger & Magali Paquot (red.): *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 343–361.

Nasjonalbiblioteket <nb.no> (mars 2018).

- Nielsen, Sandro (2008): At anmelde og blive anmeldt videnskabeligt. I: *LexicoNordica* 15, 169–195.
- Nilstun, Carina (2012): Fra dype betydningshierarkier til flattere struktur – et innblikk i revisjonen av Norsk Riksmålsordbok. I: *LexicoNordica* 19, 123–140.
- Opsahl, Toril (2015): Kan ord i bruk bli ord i bok? Urbane ungdomsvarieteter i framtidige ordboksressurser. I: *LexicoNordica* 22, 131–149.
- Språkrådet (2005): Rettskrivningsendringer fra 1. juli 2015. <http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2005/Rettskrivningsendringer_fra_1/> (mars 2018).
- Tarp, Sven (2008): Kan brugerundersøgelser overhovedet afdække brugernes leksikografiske behov? I: *LexicoNordica* 15, 5–32.
- Trap-Jensen, Lars (2010): One, Two, Many: Customization and User Profiles in Internet Dictionaries. I: Anne Dykstra & Tanneke Schoonheim (red.): *Proceedings of the XIV Euralex International Congress*. Leeuwarden/Ljouwert: Fryske Akademy, 1133–1143. <<http://euralex.org/publications/one-two-many-customization-and-user-profiles-in-internet-dictionaries>> (juni 2018).
- Tvedt, Knut Are (red.) (2000): *Oslo byleksikon*, 4. utgave, Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Aa, Leiv Inge (2018): Ordbok med fotlenke. Debattinnlegg i *Klassekampen* 7. februar.
- Åmås, Knut Olav (2018): Ordboken et kjempeløft. I: *Ordet – Kvar-talskrift for riksmålsbevegelsen*, 1/2018, 5–6.

Toril Opsahl
 førsteamanuensis, ph.d.
 ILN, MultiLing – Senter for flerspråklighet
 Universitetet i Oslo
 Postboks 1102 Blindern
 NO-0317 Oslo
 toril.opsahl@iln.uio.no